

Քրիստոսեայ Աստուածը, ամէն բանէ առաջ
 ու ամէն բանէ աւելի, զոհարեցող սիրոյ
 Աստուածն է, և զոհողութիւնը միշտ ող-
 բերգութիւն կ'ենթադրէ: Յնցող փոփո-
 խութիւններ և ողբերգութիւն կեանքի
 լիութիւնէն, կոտորելութիւնէն կը ծնին,
 և ոչ՝ թշուառութիւնէն, խեղճութիւնէն:
 Քրիստոսը, Անոր խաչն ու խաչելութիւ-
 նը, Աստուծոյ Որդիին զոհարելութիւնը
 ուրանալով միայն կարելի է ուրանալ
 ողբերգութիւնը Երկնային կեանքին մէջ:
 Ասիկա բացարձակ ու վերացական միաս-
 րուածութեան աստուածաբանութիւնն է:
 Բացարձակ միապետական միաստուածու-
 թիւնը, որ կը մերժէ աստուածային
 կեանքի ներքին ողբերգականութիւնը
 ճանչնալ, յստակ ապացոյց մըն է ժխտա-
 կան և դրական աստուածաբանութեանց
 միջև գոյութիւն ունեցող շփոթութեան:
 Աշխարհի ստեղծումը չենք կրնար հետե-
 ցնել Բացարձակէն, որ կատարելապէս
 ինքնաբաւ է: Աշխարհի արարչութիւնը
 շարժում կ'ենթադրէ Աստուծոյ մէջ, աս-
 րուածային կեանքին մէջ պատահող արա-
 մաթիք դէպք մըն է: Կարելի չէ մտածել
 թէ Բացարձակին մէջ շարժում կրնայ ըլ-
 լալ. շարժում մը՝ որ իրմէ դուրս գոյու-
 թեան կարգ մը ստեղծէ: Դրական եզրե-
 րով կարելի չէ մտածել Բացարձակին մա-
 սին. Ան ժխտական յատկանիշեր միայն
 կ'ընդունի: Եթէ ժխտական աստուծա-
 րանութեան Բացարձակը նոյնացուի դրա-
 կան աստուածաբանութեան Արարչին
 հետ, այն տառն աշխարհը կը դառնայ
 պատահական, անկտրեւոր, անարժէք, աս-
 րուածային ներքին կեանքին հետ յարա-
 բերութիւն չունեցող, և հետեւաբար, վերջ
 ի վերջոյ, անիմաստ: Արարածը իմաստ և
 արժանաւորութիւն կ'ունենայ միայն այն
 տառն՝ երբ աշխարհի ստեղծումը կ'ըմբռն-
 նուի իբր Բացարձակին ներքին կեանքին
 մէջ՝ Աստուածային Երրորդութեան իրա-
 դարձումը, որպէս սիրոյ և ազատութեան
 խորհուրդ մը: Արտաքին, յայտնի աս-
 րուածաբանութեան համաձայն, Աստուա-
 ծութեան ներքին կեանքը գոյութիւն
 չունի. բայց ներքին աստուածաբանու-
 թիւնը ստիպուած է ընդունիլ ողբերգա-
 կան ընդհարումի մը ներկայութիւնը Աս-

ՅՈՐԵՆԻ Ե ԱՆՆԵՐ

ՅԱԿՈԲ ՊԱՐՈՆԵԱՆ

(Ծննդեան 120ամեակ)

Հայ Գրականութեան անմահ զէմքերէն
 մին է Յակոբ Պարոնեան, որուն երգիծա-
 կան արուեստը տակաւին անգիրագանցելի
 կը մնայ մեր մէջ:

Էսթրոնցի այս համեստ մարդը, հազիւ
 նախակրթական ուսում մը ստացած և
 «Յայն լեզուին դժուարութիւնները» սոր-
 ված տարի մը, ինքզինք կը նետէ Պոլիս
 1864ին, երիտասարդ տարիքի մէջ:

Հաստատուելով Թուրքիոյ գեղեցիկ այդ
 մայրաքաղաքին մէջ, աղքատիկ մարդ՝
 ստիպուած կ'ըլլայ զանազան տեղեր հաշ-
 ուակալութիւն ընել և ապրուստը հոգալ:
 Սակայն յաջորդ տարին իսկ կը գրէ իր
 առաջին կատակերգութիւնը՝ «Դէ- Տէր-
 Դէ-Մէ-Մէ», որուն կը հետեւին, 1868ին և
 1872ին, «Ար-Տէ-Մէ-Ար-Տէ-Մէ»-ը և «Դե-
 շ-Դէ-Մէ»-ը:

Հայ հասարակութեան ուշադրութեան
 կ'արժանանայ 1870ական թուականներուն,
 երբ կը սկսի աշխատակցիլ Ս. Ֆելէկեանի
 «Լիթրա» թերթին քանի մը երգիծական
 կտորներով: Բայց Պարոնեան իր համբաւը
 կը չի նէ առաւելաբար «Մէշա» և «Թար-
 թերթերով, որոնք պարբերական խափա-
 նումներու կ'ենթարկուին թուրք մամուլի
 տեսչութեան հրահանգով, անոնց մէջ
 ապուած երգիծական ու քննադատող յոդ-
 ուածներուն պատճառաւ:

Աստուծոյ մէջ, Ասիկա տեղի կ'ունենայ յա-
 լիտեանութեան մէջ և կը յատկանշէ ոչ թէ
 նախապէս անգոյ Աստուծոյ մը ծնունդը,
 այլ՝ Աստուածութեան յալիտեանական ներ-
 քին կեանքին մէջ տեղի ունեցող խոր-
 հըրդախաղ մը, Աստուծոյ շարունակական
 ծնունդը՝ Ungrund ին (Ոչինչին) ընդմէջէն:

ՆԻՔՕԼԱ ՊԵՐՏԻԱԿԻՎ

«Մարտի Դեպքեր», Գլխի Բ.

Թրգմ. ՆՈՒԱՐԴ ԵԱՂԼԵԱՆ

(Ծանոթանալի՝ 1)

Պարոնեանի գրական — ստեղծագործական կեանքը արդէն կը հանդիսանայ անվերջանալի պայքար մը կեղծիքի, ստութեան, ընկերային ու ազգային թերութիւններու, անհանդուրժողութեան և անարդարութեան դէմ: Պայքար մը՝ որ իր խոր հետքը կը ձգէ Պարոնեանի վրայ, զայն սովորական կեանքի մէջ դարձնելով տխուր, ինքն իր մէջ ամփոփուած, լուսկեաց մարդ մը, ծանրաբեռնուած՝ իր թերթերուն և բնականօրէն նիւթական նոգերով:

Իր սուր քննադատութեան և հեզմանքին առարկայ դարձած է նախ մեր ազգային կեանքը՝ իր թերութիւններով լի զանազան երեսներով: Պարոնեան ծառացած է օտարամուտ և խորթ ազգեցութիւններու դէմ, Պոլսահայ բնատնական յարկերէն ներս մուտք գործած ալյասիւրիչ ու անբարոյականացնող սովորութիւններու դէմ, ազգային իշխանութիւններէն ներս տեղ գրաւած անպարկեշտ և անձնական նեղ շահերէ առաջնորդուող անձերու դէմ և տակաւին այն ամէն բաներուն դէմ՝ որոնք սխալ էին ու անհամապատասխան՝ մեր ցեղի բնութեան ու նկարագրին:

Մանաւանդ 1870էն սկսեալ, Պարոնեան իր երգիծական խաշորացոյցին տակ կը բերէ եւրոպական պետութիւններու քաղաքականութիւնը, մասնաւորաբար հայկական հարցին առնչութեամբ այդ պետութիւններուն դիրքն ու կեցուածքը: Բնաւ և հատու բառերով ու բացատրութիւններով կը ձաղկէ եւրոպացիներու շահասիրութիւնը և որոշ կերպով ցոյց կուտայ թէ օտարներ հայերու ճակատագրով հետաքրքրուած են միմիայն սեփական հաշիւներէ զսպանակուած: Ահաւասիկ թէ ինչ կը գրէ Պոլսոյ Դեսպանաժողովին մասին. «Անցեալ օր մայրաքաղաքիս դեսպանները դարձեալ ժողով ըրին: Ինչ խօսեցան դեսպանները յայտնի է: Իւրաքանչիւրը իր շահուն վրայ խօսեցաւ: Եթէ աւելցնենք որ Դեսպանաժողովը կը գումարուէր հայաբնակ վեց գաւառներուն մէջ բարենորոգումներ մտցնել տալու համար, Պարոնեանի հեզմանքը խոր ոգրերգութեան մը կը փոխուի: Որովհետեւ

այդ օրերու մեր սխալն էր նոյն այդ եւրոպական պետութիւններէն ակնկալել թուրքիոյ մէջ բարօր և ապահով կեանքի մը երաշխիքը: Ակնկալութիւն մը և յոյս մը՝ որուն պատճառով հազարաւոր անմեղներ կը կոտորուէին գաւառներուն մէջ, հայուն կեանքը դարձնելով անվերջանալի շարք մը սարսափներու և զրկանքներու:

Մանաւանդ 1878էն սկսեալ, երբ Օսմանեան կայսրութեան զահին կը բարձրանայ արիւննարբու սուլթանը՝ Ապտիլ Համիտ, և մամուլի ազատութիւնը դրեթէ կը ջնջուի Պոլսոյ մէջ, Պարոնեան, փակելով իր «Թարգման» թերթը, ստիպուած է լրջալ դրել

միմիայն վտանգաւոր չհամարուող նիւթերու շուրջ: Այսպէս է որ կը դրուին «Պաշտաւ Լեւոն»-ը, «Լեւոն Տեւրէն»-ը, «Բաշտաւ Լեւոն»-ը և այլն: Ասոնք, որպէս նիւթ ու ենթակայ ունենալով հանդերձ մասնաւոր ժողովուրդ մը ու այդ հաւաքականութեան կեանքը, խորապէս մարդկային են, ընդհանրացուած, մարդէակի նկարագրին զանազան երեսները ընդգրկող:

Նոյն այդ թուականներուն է որ (1880էն սկսեալ) կ'աշխատակցի Թիֆլիս հրատարակուող «Փոքի» հրատարակելով իր նշանաւոր երկերէն «Լեւոն Գեորգ»:

Պարոնեանի անունը անբաժանելիորեն կապուած է հայ թատրոնի պատմութեան: Իր թատերագութիւնները թատերախումբերու խաղացանկերուն վրայ են միշտ, ուր ունին իրենց պատուոյ տեղը: «Աւագ-նախնայ» և «Եւրոպայ»-ը և «Եւրոպայ»-ը չափով մը կը կրեն Պարոնեանի անփորձութեան կնիքը, մինչ «Պարոնեան» և «Եւրոպայ»-ը ճշմարիտ գլուխ գործոց մըն է, դասական կատակերգութիւն մը՝ արուեստով լեցուն, որ կը լրացնէ թատերական ստեղծագործութեան մը անհրաժեշտ բոլոր պայմանները: Երեսնամեակէ ինններ զարգացնելու, ծիծաղելի կամ արտասովոր և շփոթեցուցիչ վիճակներ ու կացութիւններ ստեղծելու տան Պարոնեան կը հետեւի Մոլիէրի և անգերազանցելի է մեր գրականութեան մէջ: «Պարոնեան» և «Եւրոպայ»-ին, ինչպէս իր միւս թատերագութիւններուն խորքը որոշապէս ազգային է, սակայն հոն նկարագրուած կացութիւնները, հոգեվիճակներն ու նկարագրի թերութիւնները մարդկային են, դիւրաւ ընդհանրացուող և վերագրելի որեւէ ժողովուրդի, որեւէ հաւաքականութեան: Ու տակաւին, Պարոնեանի թատերագութիւնները լաւագոյնս կը պատկերացնեն ժԹ. դարու երկրորդ կէսի Պոլսահայ ընտանեկան թէ՛ ընկերային կեանքը՝ իր բոլոր բարդութիւններով, սխալներով եւ առաւելութիւններով: Առանց այս երկերուն՝ չափ աղօտ գաղափար մը միայն պիտի ունեցած ըլլայինք այդ բոլորին մասին:

Պարոնեանի երկերէն մեծ հետաքրքրութեան և ժողովրդականութեան տիրացած է «Մեծ-դ-տէ-Մարտի-ն»-ը, որ ինքնին ապրող թանգարան մըն է բազմաթիւ և այլազան տիպարներու: Այնքան բնականութիւն, պարզութիւն և հաճելի խօսակցութիւն կայ հոն՝ որ դիւրաւ վերածուած է թատերագութեան ու «Եւրոպայ»-ին և «Պարոնեան» և «Եւրոպայ»-ին հետ կը կազմէ Պարոնեանի թատերական գործերուն երրորդութիւնը:

Պարոնեանի երգիծանքը չարախինդ է, ո՛չ ալ վրէժխնդիր ու քանդող. ան կը փորձէ, երգիծանքի և սքանչելի humour ընդմէջէն՝ վերցնել մարդկային թերութիւնները, պակասութիւնները, և կազ-

մելուղամտութեան, արդարութեան, բարեկամութեան և փոխադարձ յարգանքի վրայ հիմնուած հաւաքական կեանք մը: Ինք իսկ կ'ըսէ. «Ապագայ սերունդներ, դուք ալ խոնարհեցուցէ՛ք ձեր ականջը և երկիւղածութեամբ լուարուք ինձ, ինչ որ ձեր նախնայրերէն մին ըլլալու պատիւն ունիմ, որ ձեր բարօրութեան համար աշխատողներէն մին եմ»:

Իր գրական ստեղծագործութիւնը, առնուած ամբողջութեանը մէջ, լաւատես է և հիմնականօրէն շինիչ. ան չի' լար չ'ողորար, գլուխ չի' ծեծեր. «Թերութիւններու վրայ լալն թերութիւններու մեծագոյնն է. խեղճութեան վրայ արտասուք թափելն՝ ապացուցել է թէ արիւն չունինք թափելու»:

Ժողովուրդէն եկած, նոյն այդ ժողովուրդին առօրեայ կեանքը նկարագրող համեստ էտիրոնեցին է Յ. Պարոնեան, ամենէն ժողովրդականը մեր գրագէտներուն, ամենէն սիրուածը, ամենէն փնտռուածը:

Դժուար էր իր կեանքը, բազմազան հոգերով ու խռընդոտներով լեցուն՝ իր առօրեան: Սակայն նկարագրի ինչ մեծութիւն, ինչ հաստատակամութիւն, ինչ պարկեշտութիւն ունէր այս աղքատիկ գրագէտը՝ որ կարողութիւնը կ'ունենար իր սկզբունքներուն պաշտպանութեան ի խնդիր զոհել ամէն բան, տառապիլ, թշուառանալ ալ երբեք տեղի չտալ:

Ա. Արփիարեան իր յուշերուն մէջ կը գրէ. «... Ընդհանրապէս տրտում, տխուր, յուսահատական կերպարանք մը ունէր. ամէն անգամ որ զինքը կը տեսնէի, կը կարծէի թէ այն օրը մեծ վիշտ մը ունի, կամ անյաջողութիւն մը: Բայց ոչ, իր բնավարութիւնն էր, ներքին ցասկոտութիւն մը ունէր»: Այս ցասկոտութիւնը, ուժերու ներքին այս լարումն էր որ իրեն ստեղծել կու տար իր անմահ երկերը, մեր կեանքի ու բարքի սքանչելի նկարագրութիւնները:

Ունէր գիտակցութիւնը իր առաքելութեան, և այդ համեստ մարդը առանց վարանելու կրնար գրել ամենայն իրաւամբ և յստակատեսութեամբ. «Պիտի հալածուիմ, պիտի ծեծուիմ, վնաս չունի, Սոկրատ ալ հալածուեցաւ. ապագայ սերունդը պիտի անմահացնէ իմ անունը»: